శ్రీమహాగణాధిపతయే నమః ననుఘటవద్భూతలమిత్యాదిప్రత్యక్షే ఘటభూతలయోస్సంయోగస్యేవ ప్రత్యక్షే యుక్తసమవాయాదిరూపసంనికర్షబ
లాద్భానస్య అనుమిత్యాద్యాపత్తే-స్తద్ఘటితత్వే-తయోః పరామర్శవిషయతాయా ఏవ సంనికర్ష-స్థానే నియామకత్వాపత్తేర్వ్యుత్పత్త్యావశ్యమానిత్యాదిన్యా
౧ మిత్యాసంయోగాదిభానస్యోపపత్త్యా వహ్నిలోఘటిన్యాదిశాబ్దబోధే తాదాత్మ్యాదిసంబంధభానే నియామకాభావః యదపి ప్రాభాక-
రమతే సంసర్గాంశేపి శక్తిస్స్వీకారాచ్ఛాబ్దబోధే తద్భానముపపద్యత ఇతి తథాపి నైయాయికమతే తదసంభవాదనుపపత్తిరన్యతరార్థా వైతత్వాత్
ఆహ శాబ్దబోధే చేతి। చకారస్త్వర్థే సప్రత్యక్షాదివైలక్షణ్యం తుః సాదృశ్యే దేవదారుణా ఇతి శ్రుతౌ శాతకౌశస్థత్విద శబ్దస్య వైలక్షణ్యపరత్వా
త్ప్రత్యక్షాదివైలక్షణ్యంచ విశేషణవిశేష్యభావసంసర్గానవగాహిప్రత్యక్షాదిసంసర్గభాసంసర్గస్య సంసర్గవిశిష్టావగాహిత్వే తదాశ్రయతాసంబంధేన
శాబ్దబోధే స్వయః చకారస్యసామర్థ్యేపి నిపాతత్వేన తదర్థస్యశాబ్దసంబంధేనాన్వయసంభవాత్। ... విశేషణవిశేష్యభావసంసర్గయోరసం రామ
తాచ్ఛాబ్దనత్వాత్తేరప్యచ్ఛాబ్దానాదరేవసంసర్గభానస్య-తయోస్తథావిధసంసర్గవిశిష్టత్వం శాబ్దబోధే నసంభవతీతి వాచ్యం। తత్తదర్థవిషయకశా
బ్దబోధే తత్తదర్థవిశేష్యకవృత్తిజ్ఞానజన్యోపస్థితిమంత్వేన సంసర్గాంశే వలీభిన్నోపస్థితిసంసర్గతావచ్ఛిన్నతదర్థనిష్ఠవిషయతాశాలిబోధం

ప్రతిబంధకోపస్థిత్యోః హేతుత్వేన శాబ్దబోధే విశేషణవిశేష్యభావేన ఉపస్థితేషు ఘటితసామగ్ర్యాః సంసర్గభానే చ తదఘటితసామగ్ర్యా నియామకత్వేన
సజాతీయసామగ్రీవిశిష్టాన్యత్వస్యోక్తేః । ప్రత్యక్షే పురస్కృతవిశిష్టస్యాపి సంభవతి విశేషణాభావసకల-సామగ్రీశరీరే విశేషణాజ్ఞానస్యాపి ఘటి
త-తాదృశసంసర్గభానక-సామగ్రీశరీరే చ తస్యాప్రవేశాదితి వాచ్యమ్ । తథాపి విశేషణవిశేష్యోభయభానక-సామగ్ర్యాం విశేషణాజ్ఞానస్యా
ప్రవేశేన తదఘటితసామగ్ర్యా ఏవోపాదేయత్వే తస్యా జాతీయసంసర్గభానక-సామగ్రీవిశిష్టత్వేన ప్రత్యక్షే ఫలితదసత్త్వాభావాత్ । శబ్ది
దాగతశాబ్దస్య బోధస్యేతి యావత్ సంబంధః శాబ్దబోధస్యేతి విగ్రహః । శాబ్దపదం యోగరూఢం । అన్యథా శబ్దజన్యత్వాపత్త్యా ప్రత్యక్షే తల్లింగకా
నుమిత్యాదేరపి శాబ్దబోధపదార్థతాపత్త్యా తన్నిరూపితవిషయతాయాః సమభివ్యాహారప్రయోజ్యత్వాభావేన అసంగతాపత్తేః । సంసర్గ
స్యాపి సమభివ్యాహారజ్ఞానప్రయోజ్యసంసర్గిక-విషయతాప్రకారత్వాభావేఽపి చరణత్వాదౌ వివక్షాదిస్మృతియోగ్యార్థభానధాంతర్భావవిషయ
తాయా మనైవేతి శాబ్దబోధపదోత్తరషష్ఠ్యర్థనిరూపితత్వే ఏకపదార్థేఽపరపదార్థాన్వయః । ఏక-పదార్థ ఇతి సప్తమ్యర్థో విశేష్యత్వం అపరపదార్థస్యే
తి షష్ఠ్యర్థః ప్రకారత్వం తయోశ్చ సంసర్గమర్యాదాపదార్థసంసర్గతాయామన్వయః । తథా చ ఏకపదార్థవిశేష్యతానిరూపితాపరపదార్థ

నిష్ఠప్రకారతా నిరూపితాయాం విశేషణాంవిశేష్యభాసకసామగ్రీసజాతీయసంసర్గభాసకసామగ్రీవిశిష్టాన్యశాబ్దబోధనిరూపితసమభివ్యా
హారజ్ఞానప్రయోజ్యసంసర్గతా తదభిన్నవిషయతాశ్రయ తద్వాక్యసంసర్గ ఇతి బోధ్యః ఏవంచ సమభివ్యాహారరూపాకాంక్షా బలాదేవ సంసర్గ
౭ భానసంభవాన్న శాబ్దబోధే సంసర్గభానానుపపత్తిరితి భావః। ఏవం సతి కిం కిం సంసర్గభానస్య కాకాంక్షా ఆకాంక్షైత్యాశంకాయాం త
త్తదాకాంక్షాయాం ఉత్తరత్ర ప్రదర్శనముపపద్యతే। నను సంసర్గతాయాం ప్రకారతా విశేష్యతా నిరూపితత్వయోరవ్యవచ్ఛేదకతయా కిముక్తం
తదుక్తిరితి శాబ్దబోధే పదానుపస్థితస్య సంసర్గస్య సమభివ్యాహారప్రయోజ్యతయాపి భానం కిమర్థం స్వీకర్తవ్యం తజ్జ్ఞానా స్వీకారేపి
క్షతివిరహాదితి శంకానిరాసాయ। తదుక్తా ప్రకారతా విశేష్యతయోస్సంసర్గతా నిరూపితత్వనియమేన శాబ్దబోధే సంసర్గాభానే ప్రకార
తా విశేష్యతా నిరూపకత్వానుపపత్తిరితి యుక్త్యా సూచనేన సంసర్గభానావశ్యకత్వసూచనాత్। ఏతేన నీలో ఘట ఇత్యాది వాక్యజన్యబో
ధే అభేదసంబంధో న భాసతే అభేదస్యైకమాత్రనిష్ఠత్వేన సంబంధత్వాభావాత్ ద్విష్ఠస్యైవ సంబంధత్వాత్ కింతు నీలనిష్ఠ సంబంధానవచ్ఛిన్న
ప్రకారతా నిరూపిత ఘటవిశేష్యతాక బోధ ఏవ జాయతే అతో న తత్ర సమభివ్యాహారజ్ఞానాపేక్షా రాజ్ఞః పురుష ఇత్యాదావపి విభక్త్యర్థస్యైవ

సంబంధస్య సంసర్గతయాం భానాంగీకారాదివ ధర్మస్యైవ సంబంధభాననిరాసోఽస్తు తత్రాపి సమభివ్యాహారాపేక్షేతి ప్రాతిపదికార్థసూత్రే మంజూషాం
క్తం నిరస్తం నీలో ఘట ఇత్యాదావభేదస్యాభానే తదాపత్తేశ్చ సంబంధానంతరం ఘటో నీలాభిన్నో న వేతి సంశయప్రసంగాత్ రాజ్ఞః పురుష ఇత్యాదౌ
సంసర్గతయా భాసమానస్య స్వత్వస్య షష్ఠ్యర్థత్వే ఘటో నేత్యాదావపి షష్ఠ్యాపత్తేశ్చ ఏవం సమభివ్యాహారజ్ఞానస్య శాబ్దబోధం ప్రతి హేతుత్వే ఘటః కర్మత్వ
మానయనం కృతిరిత్యాదావపి శాబ్దబోధప్రసంగః। సర్వాంశే సమభివ్యాహారే యాదృశాన్వయబోధజనకత్వగ్రహో యస్య పురుషస్య వర్తతే తస్య
తాదృశసమభివ్యాహారాత్తాదృశాన్వయబోధో భవతి అత ఏవ ఘటః కర్మత్వమిత్యాదితో విపరీతవ్యుత్పన్నస్య బోధః సద్వ్యుత్పన్నస్య న బోధః
ఉపపద్యతే సమభివ్యాహారత్వం చ వాచకానాం శాస్త్రేఽత్ర ప్రకృతిప్రత్యయవిభాగతత్తదర్థవిభాగతత్తదన్వయబోధవిషయకజ్ఞానవత్త్వమితి మం
జూషాయాం ప్రపంచాకాంక్షా విచారే ఉక్తం తాత్పర్యస్యోక్తస్థలే శాబ్దబోధాపత్తిరితి వాచ్యం ఘటేతజ్ఞానతి పూర్వోత్తరవిభాగాదాపత్తేరితి దిక్। ఏకవస్తుస్థ్య
పరవస్తునేతి అనుక్త్వా ఏకపదార్థే అపరపదార్థస్యేత్యుక్తే ఘటం సర్వసమపదానుపస్థాప్యత్వేఽపి శాబ్దబోధాభావమిత్యాశంకానిరాసాయ
విశేషణావిశేష్యయోః పదశక్తిమత్వరూపపదార్థత్వం చ నేనసంసర్గస్య పదశక్యత్వేఽప్యాకారాణాం దక్షిణే నేపశ్యతే తత్త్వే తథా మేనసపశ్యతీతివత్

నను అత్రైకత్వమపరత్వం చ ఘటపటయోరిత్యక్షేషణముతపదార్థయోః పదార్థతావచ్ఛేదకయోరాధానాశ్యః ఆఖ్యాతార్థకత్వేతి వర్తమానత్వయోః పరస్పరమ
న్వయబోధానుపపత్తేః న ద్వితీయః నీలో ఘట ఇత్యాదావభేదాన్వయబోధానుపపత్తేః నీలఘటయోరైక్యాత్ సాపేక్షత్రితయః విషయిత్వాభానాత్
౨ – తాదృశాఖ్యాతసమభివ్యాహారస్థలే ద్వితీయాయాం విషయితావచ్ఛేదకత్వేన నిరూపితత్వసంబంధేన ద్వితీయార్థవిషయిత్వే ప్రకృత్యర్థవిషయితావన్వ
యబోధానుపపత్తేః పదార్థతావచ్ఛేదకయోర్విషయితాత్వయోర్భేదాభావాత్। అత ఏవైకత్వాపరత్వయోః పదార్థతావచ్ఛేదకేऽన్వయ ఇతి కల్ప్య
భట్టాచార్యైర్నిరస్తమితి చేన్న। పదార్థశబ్దేన హి పదనిరూపితవృత్తిమత్త్వరూపైకత్వాపరత్వయోర్వృత్త్యావన్వయః ఘటఘటత్వయోః సంసర్గభూత
సమవాయే సమభివ్యాహారప్రయోజ్యవిషయతావిరహేణ వృత్తిభేదకఘటనేऽప్యవశ్యకత్వాద్ఘటఘటత్వయోస్తైకవృత్తిమత్త్వేన తదావ్యాప్తేః। నచ
పదార్థతావచ్ఛేదకీభూతఘటత్వాదేః పదార్థత్వాభావేన పదార్థపదేనైవ తదావ్యాప్త్యా వృత్తిభేదకఘటనమఫలమితి వాచ్యం। బాధ్యాకల్పతి వశక్త్యాయః రామ
పదార్థ ఇతి సూత్రే చాంతేరపి పదార్థత్వవ్యవహారలక్షణాంతత్త్వేన తజ్జవాత్ర వృత్తేః ఏవం చ సమప్రయోజ్యప్రకారతానిరూపితత్వసంబంధేన వృత్తిప్రయోజ్య
విశేష్యతానిరూపితత్వోభయసంబంధేన వృత్తివిశిష్టసమభివ్యాహారజ్ఞానప్రయోజ్యసంసర్గతావచ్ఛిన్నశాబ్దబోధనిరూపితవిషయతాశ్రయః

సంసర్గ ఇతి బోధః। యత్తు ఏకపదార్థ ఇతి సప్తమ్యర్థోఽనుయోగిత్వం అపరపదార్థస్యేతి షష్ఠ్యర్థః ప్రతియోగిత్వం తయోశ్చ సంసర్గేఽన్వయః। సంసర్గస్య
మర్యాదా సమభివ్యాహారజ్ఞాన ప్రకారీభూతావచ్ఛేదకత్వం తత్తీయాం గ్రాహ్యవైశిష్ట్యం బాధాత్ తదర్థవిషయతాయామన్వేతి। తథా చ శాబ్దబోధ
నిరూపిత సమభివ్యాహారజ్ఞాన ప్రకారతానిరూపితావచ్ఛేదకత్వవిశిష్టవిషయతాశ్రయః ఏకపదార్థానుయోగికాపరపదార్థప్రతియోగిక-
సంసర్గ ఇత్యన్వయబోధ ఇతి శ్రీకృష్ణభట్టశేఖరభట్టానాం వ్యాఖ్యానం। తన్న। ప్రమాప్రమాసంధారణాం శాబ్దబోధమాత్రే సంసర్గభానని యా
మకాకాంక్షాయాముభయసంధారణేఽపి సమానాధానస్యాయుక్తత్వేఽపి ప్రమాస్థలమాత్రే తత్తథ్యసత్వానుచితత్వాత్ క్రమస్థలే విశేషణప్రతియో
గిక విశేష్యానుయోగిక సంబంధాభావేన తథావిధసంబంధకథనే క్రమవ్యావృత్తేః। క్రమనిరూపిత సంసర్గతాయామపి విశేష్యతాప్రకారతా
నిరూపితత్వ సత్వేన స్వరుక్త-వ్యాఖ్యాయాః సమాధానస్య క్రమసంధారణాసంభవాత్। సమభివ్యాహారజ్ఞాన ప్రకారతావచ్ఛేదకత్వం పదార్థ
[illegible] శబ్దార్థ ఇత్యపి న యుక్తం। కాయత్వావచ్ఛేదక-క్రోడే అప్రవేశాదుత్తరకత్వం నివేశ్య సమాసవ్యాసస్థలభేదేన సమభి
వ్యాహారజ్ఞాన ప్రకారతాయాం వక్ష్యమాణతయా కారతావచ్ఛేదక-సంసర్గతాయాం అనవేశాత్ అప్రవేశోత్తరత్వసంపూర్ణతా

హేతుత్వేన తథా సంసర్గక బోధే వ్యభిచారః స్యాదతః తన్నిష్ఠసంసర్గతానిరూపితవిషయతాశాలిబోధం ప్రతి పదవృత్తిజ్ఞానజన్యోపస్థితిత్వేన హే–
తుతాయాం తు

వహ్నిరితి తాదృశవిషయతాయా అనవేశస్థలీయత్వాబాధ్యాపి స్రవంసహణానాత్వాతితత్వేతియాం యా వైశిష్ట్యావగాహిత్వమపి నయుక్తం ఘటాదివైశిష్ట్యేత
యాం భూతిషు తితత్వం విశేషణతయా సమవాయస్య సంసర్గతయేత్యాది వ్యవహారా నానారూపావచ్ఛిన్నాధారాధేయ–తత్వస్య యుక్తత్వేపి ఘటాదివైశిష్ట్యతా
౪ త్వేన ఖ్యాతిత్వాది వ్యవహారాభావేన ఘటాభావాత్ సమభివ్యాహృతతృతీయాయా వైశిష్ట్యావచ్ఛేదక–తత్వయోగాత్ అఖణ్డస్య సంసర్గతా స్థలవ్యక్తి
యా విశేషణ సామి తత్వస్య శాసనప్రవృత్త్యా ప్రకృతేఖణ్డస్య ప్రకారత్వేన తదప్రవృత్తేః ప్రవృత్తిరయమితి బోధ్యం। ఘటపటాదిషు ఘటపరిణామవాయ
సూపస్థితేస్తగగనపరిశాబ్దబోధే భూనవాంశనాయత్వవిషయక–శాబ్దబోధం ప్రతి పదవృత్తిజ్ఞానజన్యోపస్థితిత్వేన హేతుత్వం వాచ్యం
ఏవమపి సంసర్గ సంసర్గతానిరూపితవిషయతాత్వేన వ్యభిచారో దుర్వార ఇతి శంకాయాం తత్ర సంసర్గతానిరూపితవిషయతాత్వేనైవ మానాభావాత్ వ్యభి
వ్యభిచార ఇతి సమాధత్తే శాబ్దబోధే ఇతి। అత్ర బోధపదార్థైకదేశార్థః సంసర్గమర్యాదయా తేనాంతరం యోజనీయః సంసర్గమర్యాదయా సం
సర్గతా తథా చైకపదార్థాన్వయోగ్యాపరపదార్థప్రతియోగిక–సంబంధః సంసర్గతయైవ భాసతే సంసర్గతానిరూపితాదాత్మ్యభావవద్విషయ
తాశ్రయ ఇత్యర్థః తేన సంసర్గసంసర్గతాభిన్నవిషయతావత్వప్రయోజకాభావదుక్త వ్యభిచారపరిహారః లక్ష్యత ఇతి రామరుద్రభట్టానాం వ్యాఖ్యానం

తథాచ। పార్థివపదసమభివ్యాహారఘటాద్యాదావపి విశేషణసంగత్యైవ ప్రకారతాన్వయోఽనవచ్ఛిన్నభేదార్థకత్వాభిప్రాయేణ పాండురపటాదావపి విశేషణసంగత్యైవ ప్రకారతాన్వయో
గవచ్ఛిన్నభేదార్థకతాయామేవ యుక్తత్వేన సంసర్గతయైవ భాసత ఇత్యాదావపి యోగవచ్ఛిన్నభేదార్థకత్వస్యైవ న్యాయ్యత్వాత్। న చ ప్రథమాంతి
రిక్తవిభక్త్యర్థవిశేషణవాచకసంగత్యైవ ప్రకారతాన్వయోగవ్యవచ్ఛేదార్థకత్వం సంభవతి చైత్రస్యైవేదం ధనమిత్యాదౌ చైత్రాన్యయోగవ్యవచ్ఛేద
బోధనాత్ తథా చ ప్రకృత్యైవ ప్రకారతాభేదవత్తాదాత్మ్యమభావస్య ఖండశః ప్రోక్తః తృతీయా ప్రకృతిభూతసంసర్గమయాదాపదార్థసంసర్గి
క విషయతాయాం వృత్తిత్వైవైతాద్యుదేవతారార్థాభేదవదేకదేశేఖైదేప్రతియోగితయాఽన్వయః తదనిష్ఠతాదాత్మ్యస్యాభావే తత్సంబంధా
ధాతవర్థేఽన్వయాత్ సంసర్గసంసర్గిక విషయతాభిన్నవిషయతావచ్ఛిన్నదాంశ ఇతి వాచ్యం। ధాతవర్థవిషయతాతావచ్ఛేదేన సంసర్గతాన్యతా
దాత్మ్యావచ్ఛిన్నెరస్యబాధితత్వేన సామానాధికరణ్యైవ తదన్వయస్యావశ్యకత్వేతియాం సంసర్గసంసర్గతాభిన్నవిషయతాసత్త్వేఽపి తదుపప
త్తేస్తదవచ్ఛిన్నాప్రతీతేః। న చ ధాతవర్థవిషయతాత్రయ తస్య సంసర్గేఽన్వయిసంసర్గనిష్ఠవిషయతాత్వమన్వయితావచ్ఛేదకత్వయాంల
భవితి తదవచ్ఛేదేన సంసర్గిక విషయతాన్యతాదాత్మ్యావచ్ఛేదబోధాంగీకారాన్నానుపపత్తిః। ఉక్తాన్వయితావచ్ఛేదకస్యాపదానుపస్థాప్య

తేఽపి సంసర్గఘటకతయా తద్భానసంభవాత్ శరదిపుష్పలింతి సప్తభదాం ఇత్యాదౌ పదానుపస్థాపితే సప్తమ్యర్థే ఫుప్లేత్తత్తి తావచ్ఛిన్నే దేశే శరదవృత్తి
త్వాన్వయబోధస్య తత్తత్ప్రయోజకరక్తవత్త్వప్రకారకత్వాత్ ఏవం చ సంసర్గతానిరూపితాదాత్మ్యవిభావనిర్వహణాయ ప్రకారసంసర్గనిష్ఠశాబ్దబోధీయ
౨౭ విషయతాత్వసంబంధేన ధాత్వర్థాన్వయ ఇతి వాచ్యం। అథ దర్శనే నఘటో నీల ఇత్యాదివాక్యజన్యబోధే అభేదసంసర్గతానిరూపితవిషయతాయాం
అపి సత్త్వాత్ అభేదప్రకారార్థకత్వాదాపత్తేః। న చ సంసర్గనిష్ఠవిషయతాత్వం నామ సంసర్గతా విశిష్టనిష్ఠవిషయతాత్వం సంసర్గతాత్వవ్యయనవచ్ఛిన్నతం ల
దేనైవ ప్రకారార్థకత్వప్రయోజకతాయాం సంసర్గతాభానేన ఘటసత్తే తథా చ సంసర్గతాతావచ్ఛిన్నే ఇదేనసంసర్గతానిరూపితాదాత్మ్యవిభావసాధ్య బాధితత్వాన్న దో
ష ఇతి వాచ్యం। తథాపి పదానుపస్థాపితసంసర్గసంసర్గి విషయతాన్య విషయతాసత్త్వే విభక్తిప్రకారార్థనిరావహే ఏవ తాత్పర్యాత్ శంకా
పరిహారకత్వాభావాపత్తేః దుర్వారత్వాత్। యది చ సంసర్గ ఇత్యాది స్వపదాప్రయోజ్య విషయతావాన్ తదర్థః శాబ్దబోధ ఇతి
సప్తమ్యర్థనిరూపితతత్త్వప్రతిక్షేపక విషయతాయాం మన్వయః తథా చ పూర్వోక్తరీత్యా శాబ్దబోధనిరూపితపదాప్రయోజ్యవిష
యతాత్వావచ్ఛిన్నేదేనసంసర్గతానిరూపితాదాత్మ్యవిభావేలక్షణే ప్రత్యక్షాదిప్రకారతామాదాయ బాధవారణాయ శాబ్దబోధనిరూపి

తతద్వ్యక్త్యాన్వయితావచ్ఛేదక-ఘటకతయా నివేశః అతస్సంసర్గసంసర్గతావ్యపదేశప్రయోజకవిషయతాయా వ్యవస్థాదాత్వ్యవచ్ఛేద్యస్యోపస్థితికా
రణాంతాయాముక్తవిలక్షణాకారపరిహారస్సంభవతీతి విభావనీయం తదాతదపి వ్యాప్యత్వసంసర్గతమేవేతి ద్రష్టవ్యం ॥ అత్ర అభేదసంసర్గాంశాబ్దబో
ధనయామక-స్వాభేదసంసర్గేణాత్రయామకస్వాద్పృథగ్వృత్తిత్వవిశిష్టతయా తాదృశసంసర్గం ద్వేధా విభజతే సప్తమీతి ॥ ఆధారతాద్యాదిగ్రంథస్యపతి స్వా
దావాధారతాసంబంధేనాఖ్యాతార్థకృతిత్వేనాత్రైత్రాదావన్వయః ఏవం చైత్రేణాపచ్యత ఇత్యాదౌ కృత్యర్థకృతిత్వాచైత్రాదావాధేయతయాన్వయః
అపాక్షే-దిత్యాదావాఖ్యాతార్థవర్తమానత్వస్యార్థకృతస్య ప్రతియోగితాసంబంధేనాఖ్యాతసామానాధికరణ్యేనాన్వయ ఇతి భట్టాచార్య్యా
వదన్తి తేషు ఘటో నాస్తీత్యాదావనుయోగితాసంబంధేన ఘటాదేర్నఞర్థాభావేన్వయః ఏతేన నఞర్థాభావే ప్రతియోగినః ప్రకారతయై
వభానాత్ప్రదాంతరఘటితాభావస్యానపాతాతిరిక్తనామార్థతయా ఘటపితృజసంబంధేనాన్వయవిరహాత్ప్రతియోగితావానుయోగితేవ
యోరుపాదానమతాపహేనైవ తత్ప్రతియోగినో నఞర్థాభావప్రతియోగితాసంబంధేనైవాన్వయ ఇతి ప్రాచాం మతం ప్రతియోగిసా
యా అపి నిరూపకతాసంబంధేనాభావనిష్ఠతయా తదనుయోగికత్వసంభవాత్ । అత ఏవ చైత్రఘటస్యాభావ ఇత్యాదౌ ప్రతియోగిత్వమేవ షష్ఠ్య

ద్ధిరిత్యుచ్యతే। నవీనమతే తు నఞర్థాభావే ప్రతియోగిత్వానుయోగిత్వమేవ సంబన్ధః ఉక్తఞ్చ విశేషత్వాదపి తద్ధర్మకత్వమేవ వక్తైరుపగమ్యత ఇతి
రామరుద్రభట్టీయవ్యాఖ్యానమనుసన్ధేయం। ఉత్తరమూలగ్రన్థానుసారేణ నవీనమతమేవ ప్రాచీనానాం ప్రదర్శనాన్నవీనమతే ఖణ్డనపరతయా వ్యాఖ్యా
౬ నమిత్యనుచితమేవ। ఏవఞ్చ విశిష్యతే పాక ఇత్యాదౌ ఇష్టావిషయకత్వవిశిష్టపాక ఇత్యర్థస్వీయ బోధాత్ తత్ర ప్రకృతాయాం కల్పితో విషయతాసం
బన్ధేనాన్వయః విశేషణత్వాదౌ బాధాత్ తదర్థకల్పితేః ప్రకృతాయాం విషయితాసంబన్ధేనాన్వయ ఇతి విభాగో ద్రష్టవ్యః పచతీత్యా
దావాఖ్యాతార్థకల్పితే ధాత్వర్థపాకాదిజనకతాసంబన్ధేనాన్వయః పురుష ఇత్యాదౌ ప్రకృత్యర్థస్య తత్త్వనిరూపితత్వసంబన్ధేనాన్వయం
బ్జనకత్వనిరూపకతావచ్ఛేదేన విపదేనపరిగ్రహః యత్కిఞ్చిద్ఘటాదౌ ఇత్యాదౌ ప్రకృత్యర్థఘటాదేరాధారతానిరూపితత్వనిష్ఠాధేయతా
సంబన్ధః ఘటో నాస్తీత్యాదౌ నఞర్థాభావే ఘటస్య ప్రతియోగితానిరూపితానుయోగితాసంబన్ధః ఘటోఽభిన్న ఇత్యాదౌ ప్ర
కృతాయాం పఞ్చమ్యర్థభిన్నత్వవిషయతానిరూపితవిషయితాసంబన్ధ ఇతి కల్పిష్ట వ్యాఖ్యానం। తత్ర ఆధారతాధేయత్వయోః
ప్రతియోగిత్వమేవ సంబన్ధతాయాం నైయాయికమతసిద్ధతయా ఆధారాధేయభావాత్మకసముదాయస్య సంబన్ధతాభావాత్ వైయాకర

ర్గౌరేవ తథావిధసముదాయస్య సంబంధతా స్వీకారాత్ అత ఏవ మంజూషాయాం షష్ఠ్యర్థవిచారే స్వామిత్వస్వత్వవాన్ షష్ఠ్యర్థ ఇతి నాస్త్యాయ
మతమనాదృత్య తయోరేకైకమాత్రవృత్తితయా సంబంధత్వాయోగాత్ ద్విష్ఠస్యైవ సంబంధత్వాదితి దూషణముక్త్వా యత్స్వత్వస్వామిత్వ
సమూహరూపసంబంధ ఏవ షష్ఠ్యర్థ ఇత్యుక్తం। అభేదాన్వయబోధో హి ద్వివిధః ప్రాతిపదికార్థానయోగికాభేదాన్వయబోధః
ధాత్వర్థానయోగికాభేదాన్వయబోధశ్చేతి తత్రాద్యోపి సమానవాచ్యసమానవిభక్తికభేదేన ద్వివిధః ద్వివిధోపి పాదప్రత్యయధర్మ్యాయాం మకమాహ
అభేదశ్చేత్యాదినా। యల్లక్ష్మీరివ తేన విశ్వమఖిలం మత్తీకరోతు త్వమస్మాకమిత్యత్ర యదభిన్నం లక్ష్మీసాదృశ్యం తేన మత్తీకరోతీత్యర్థాదివార్థసాదృశ్య
స్యైయత్పదార్థస్యకార్త్రకాద్రవిదాయస్తదానంతేన ముద్యంతీతి బంతవదిత్యేతి యదభిన్నేదానాభావిత నస్యార్థయత్పదార్థస్యాభేదాన్వయ
బోధే వినా సుపపత్తేః నిపాతాతిరిక్తం సర్వత్ర ప్రత్యయార్థప్రకృత్యర్థయోః సమానవిభక్తికే తత్సత్త్వాత్ నైత్రస్యసంబంధ ఇత్యాదావైత్ర
పదోత్తరషష్ఠ్యాః సంబంధపదార్థావ్యవహితపూర్వవృత్తిత్వేపి తదుపస్థాపితప్రతియోగితయా సంబంధే అభేదాన్వయవిరోధాత్తథాపి
రనార్యస్యావ్యవహితపూర్వవర్తినా పదేనేతి నాప్యతోర్థః నీలస్సుఘట ఇత్యత్ర నీలపదోత్తరషష్ఠ్యాః ఘటపదావ్యవహితపూర్వవర్తి

త్తిత్వేనః అయోగ్యతావచ్ఛేదకసంబంధస్యాభావేన ఘటోऽన్వయ ఇతి శాబ్దబోధాపత్తేః తు న యుక్తం తత్ర సత్వసంబంధ ఇత్యాదౌ యోగ్యతాప
త్వేన తదాపత్తేః తస్యాదుక్తరీత్యైవ వారణీయత్వాత్। సావ్యవహితపూర్వవృత్తిత్వేనైవ తత్ర సత్వవ్యవహితపూర్వోత్తరవృత్తిత్వేన కవచితత్వాత్ః ॥
౭ రాజసింహ ఇత్యత్ర సింహపదార్థస్య రాజపదార్థేऽభేదాన్వయే నోత్తరవృత్తిత్వాపాదకాభేదాన్వయదర్శనాత్। నీలో ఘట ఇత్యత్ర ఘటో
నీల ఇతి కవచితత్వాత్ః। స చ నీలపదార్థవిశేష్యక ఘటప్రకారక బోధాభావప్రయోజ్యస్య ఘటపదస్యైవ అతఏవ ఘటస్యావ్యవహితోత్తరత్వసంబంధేన
నీలపదవత్త్వాదిపదత్వరూపాకాంక్షాయా ఏవ సమాసవారణసంధారణ్యోయోక్తేః। న తు విరుద్ధవిభక్తిమత్త్వమితి। అత్ర యద్యపి అవ్యవహి
తపూర్వవృత్తిపదార్థస్యాభేదాన్వయే నాస్తీతి వక్తవ్యం తథాపి విభక్తిమత్త్వే ఘటనాదేవ అవ్యవహితత్వాభావాత్ సామర్థ్యేऽపి ఘటకత్వాదితి బోధ్యం
విరుద్ధవిభక్తిమత్త్వం చ విశేషణవాచకపదోత్తరవిభక్త్యపేక్షయా విభక్తిభిన్నాజాతీయప్రథమాంతాదిపదవిభక్తిప్రకృతిత్వం। న సమాససమాన
విభక్తికత్వం తత్ర స్వం విశేషణవాచకం పదం తేన సహ సమానవిభక్తియస్సమాసం ఇతి విగ్రహః తత్త్వతుల్యవిభక్తికత్వం విశేషణపదలభ్యాత్తే తన్నిబా
ధితం విశేష్యపదసమాసాంతపదకత్వాదివిభక్తేః స్త్రుతత్వాయత్వాదతః స్వసమానవిభక్తికత్వం పరిష్కృతోతి స్వసమానవిభక్తికత్వమితి॥

సర్వసమానత్వం న సర్వతుల్యత్వం కిన్తు సర్వప్రకృతికవిభక్తితుల్యత్వం సర్వపదస్య స్వప్రకృతికవిభక్త్యా లక్షణాంశికార్యమృగలాఞ్ఛనేత్యాదౌ మృగపదస్య మృగలాఞ్ఛనే లక్షణావదితి భావః। న తు సమానానుపూర్వీకత్వం తదితి। విశేష్యవాచకపదోత్తరవృత్తిసకారోత్తరోత్తరత్వ రూపానుపూర్వీవిశేషవత్త్వం విశేషణవాచకపదోత్తరనిష్ఠం న సాఙ్కేతికమిత్యర్థః వేదాః ప్రమాణం శతం బ్రాహ్మణా ఇత్యాదావన్వయ బోధానుపపత్తేరితి చ సిద్ధస్వరూపాయాం షష్ఠివిభక్తౌ సత్వరూపాయాం ద్వయానుపూర్వ్యా అభిధానాద్భాతాత్స్యాదనుపపత్తేరిత్యర్థః। నను వేదాః ప్రమాణమిత్యాదౌ శాబ్దబోధజనకత్వస్యైవాభావాత్ సమానానుపూర్వీకత్వస్యావ్యాప్తిః సత్త్వే యశ్శాబ్దబోధజనకత్వసంభ యావ వః శాబ్దబోధజనకత్వం ప్రతి సాధుత్వస్యావ్యాపకత్వయా వ్యాపకత్వస్య సాధుత్వస్యాభావే నవ్యాప్యస్య బోధజనకత్వస్య సంభవాత్ విశేష్యవాచకపదసమభివ్యాహృతవిశేషానుశాసనావిషయాభూతవిశేషణవాచిపదగతసాధుత్వం యత్ర తత్ర విశేష్యవాచకపదసమానవచనకత్వమితి నియమేన సమానవచనస్యైవ సాధుత్వయోగాత్। ఉక్తం చ హరిణా। యాని విశేష్యేషు దృశ్యన్తే లింగసంఖ్యావిభక్తయః ప్రాయస్తే వచకత్వాదుపమానాత్తు విశేషణాత్ ఇతి। ఉక్తకారికామేవార్థమనువదన్ శంకతే నను వింశత్యాదావిత్యాదీతి॥

ఏతేన వేదాః ప్రమాణమిత్యాదావపి బహూనాం ఘటమానానుపూర్వీవశేన తస్య ప్రాతిపదికస్థలీయాం ఐదాన్వయబోధనియామకత్వం న సంభవతీతి పూ
ర్వముక్తే వేదాః ప్రమాణమిత్యత్ర సంఖ్యాయాస్త్యాగో నాస్తీతి శంకా నిరసితా ఉక్తాపత్తిబాధకాపరిహారాదితి నిరస్తం ఉక్తరీత్యా సమాసత్వాద్ ఇతి ఖలు బహు
౮ త్వాంశస్యాపరిత్యాగాత్ । ఉదాహృతతాత్పర్యకాన్వయప్రాయః పదార్థమాహాత్మ్యే సతి విశేషానుశాసనమితి । వింశత్యాదావేకత్వపరావసానాత్ సంఖ్యేయసంఖ్యయోః ।
పరిహార సంఖ్యార్థద్వయబహుత్వవిరుద్ధసంఖ్యేయేషు ఏకవచనప్రయోగః । ఇత్యనుశాసనం వింశత్యాదిశబ్దానాం సంఖ్యేయసంఖ్యయోః పర్యాయశక్తి
గ్రాహకం । వింశత్యాదిశబ్దానాం సంఖ్యేయమాత్రవాచకత్వం న సంఖ్యావాచకత్వమిత్యప్రమాణమేవ వక్తృప్రమాణాభావాత్ కింతు వింశత్యాది
శబ్దానాం సంఖ్యేయే శక్తిః సంఖ్యాయాః పదార్థతావచ్ఛేదకత్వేపి తత్తదితరాన్వయయోగ్యతాం బోధయతి । వింశత్యాదావప్యపరావ
సంఖ్యార్థశబ్దాః ప్రాధాన్యేన సంఖ్యేయసంఖ్యాప్రయబోధకా ఇత్యర్థః । ప్రాధాన్యేన బోధకత్వం సంఖ్యేయస్య విశేష్యతాపత్తిః । ప్రాధాన్యేన బో
ధకత్వం చ పదార్థాంతరాన్వితత్వయా బోధకత్వం తథా చ పదార్థతావచ్ఛేదకేపి వింశతిత్వాదౌ శక్తిర్నాస్తి । వింశతిరితి షష్ఠ్యర్థ
సంబంధాన్వయబోధపదార్థః పదార్థైకదేశేనేతి వ్యుత్పత్తివిరోధో నాస్తి తత్ర బోధకసంఖ్యాకత్వాదితి సూచితం ప్రాధాన్యేన సంఖ్యేయ

బోధకత్వాభిధానం చ విశేష్యతయాన్వయిత్వం బోధ్యం। న చైత్ర-త్వేవ అసతి వక్ష్యమాణ విశేషబాధకే ఏకవచనవత్యేవ ప్రయోక్తవ్యాః। అత్ర విశేషమాహ సంఖ్యార్థద్విబహుత్వే వస్త్వితి వింశతిత్వాదిరూపపదార్థతావచ్ఛేదకగతే ద్విబహుత్వాదిరూపార్థే వివక్షితే ద్వివచనబహువచనవత్యాపి ప్రయోక్తవ్యౌ ఇత్యర్థః। విశేషణవాచకపదసమభివ్యాహృతవిశేష్యానుశాసనావిషయీభూతవల్యస్త విశేషణవాచకపదగతసాధుత్వం యత్ర తత్ర విశేష్యవాచకపదసమానవచనకత్వమితి నియమో హరికారికాసిద్ధః। క్షేమర్థం స్వీకర్తవ్య ఇతి తల్లిహా అనల్పకతి ఘటాన్నీల ఇత్యాదేస్సాధుతావారణాయ తథా నియమశ్చ వక్తవ్య ఇత్యర్థః। ననుసమప్రయోగవిశేష్యతానిరూపితాభేదసంబంధావచ్ఛిన్నప్రకారతాప్రయోజకత్వే సమానలింగకత్వోభయసంబంధేన సుబంతపదవిశిష్టవిశేష్యానుశాసనావిషయీభూతసుబంతపదగతసాధుత్వం యత్ర తత్ర తత్సమానవచనకత్వమేవేతి నియమః స్వీక్రియతే తావతైవ ఘటో నీల ఇత్యాదేస్సాధుతావారణాత్ ప్రజానాం పతిరిత్యాదేస్సాధుతాయా అభేదసంబంధావచ్ఛిన్నేతి వేదాః ప్రమాణమిత్యాదేస్సాధుతాయై ద్వితీయసంబంధనిర్దేశః। స్తోకం పచతీత్యాదేస్సాధుతాయై ప్రథమం సుబంతపదం రాజపురుష ఇత్యాదేస్సాధుతాయై ద్వితీయం। అత ఏవ వ్యాఖ్యయత్ర సుబంతత్వేనైవ విశేషాభ్యాం యవిశేష్యవిశేషణవాచకపదయోరపి పదశబ్దౌ ప్రయుక్తౌ శతం బ్రాహ్మణా ఇత్యాదేష్వసమానలింగకత్వేనైవేనైవ

వారణేఽపి శక్తం పద్మాన్తత్వస్య సలిలవారణీయవిశేషానుశాసనావిషయత్వనివేశః ఏవం చ వేదాః ప్రమాణమిత్యస్య సాధుత్వాపత్త్యాభిధబోధోద్ధ్యత్వాత్
సమానానుపూర్వీకత్వస్య నియామకత్వేనవలిఖితబాల రోధుర్వారణ ఇతి శంక్య - త్రిప్రమాణలింగకత్వస్థల ఇతి। నియమో హి సాధుప్రయోగానాముప
పత్తయే అసాధుప్రయోగానాం వారణీయ చ క్రియతే తత్ర నియమేన సమానలింగకత్వనివేశే సాధుప్రయోగానాం సంగ్రహార్థం వా
అసాధుప్రయోగవారణార్థం వా నాకలి ఇత్యాహ ఇతి హేతుస్తదుద్భవ ఇతి నాపి ద్వితీయ ఇత్యాహ ఏవమితి। శక్తిగ్రహోపాయానాం లోకశాస్త్ర
కావ్యాదివైచిత్ర్యేణేతి। కావలిష్ట శక్తేర్యాం ఖ్యాపన ఇతి హేతుస్తదుద్భవ ఇతి తాదృశప్రకాశకాకారితా। అయమర్థః శక్తేః కవిత్వవైచిత్ర్య
తసంస్కారవిశేషః సహకారిత్వాంతరీయోపైహితాం లోకశాస్త్రజ్ఞానసజాతీయాని పుణాంతాని విశిష్టశక్తేర్యాం అభ్యాసస్తుతి త్రయస్సముదితా
హేతుః దండచక్రాదిన్యాయేన సముదితానాం ఫలం తద్యేతు తేషాం హేతురిత్యుక్తం ఏవం చ సమానలింగకత్వనివేశే పి త్రయస్సము రామ
దితా హేతురిత్యస్య సాధుత్వానుపపత్తేః ప్రత్యక్షానుమానోపమానశబ్దాః ప్రమాణానీత్యాదేరసాధుత్వాపత్తేశ్చ సన్నివేశాసంభవా
ద్వేదాః ప్రమాణమిత్యస్య సాధుత్వాయోగాత్ సమానానుపూర్వీకత్వస్య నియామకత్వేన బాధనియామకత్వేఽపి న వలిఖితబాల ఇతి భావః

ఔ౽ఘుగ్గిక-మితి దేవకీ-యోరితి సూత్రే ఏకవచనమితి యోగవిభాగస్యాభిప్రేతత్వే సప్రాతిపదికార్థైకవచనాభవత్ తత్రార్థద్విత్వాద్వివక్షాప్రయు
క్తే ద్వివచనాదివ్యాప్త్రరూపాంపవాదాభావస్థలే ఏకత్వవివక్షాయాం మపిఏక-వచనం భవతీత్యర్థః ఔత్సర్గిక-త్వమపవాదక్షేత్రభ్యత్వం। అసాధు
ప్రయోగాణాం వారక-త్వక-లసాధుప్రయోగసంగ్రాహక-త్వవిశేషణాం నివేశోనియమం పరిష్కరోతి విశేష్యవాచకపదోత్తరేతి సప్రయో
జకవిశేషణేతా నిరూపితాభేదసంబంధావచ్ఛిన్నప్రకారతాప్రయోజక-త్వవిషయ్యత్తరవిభక్తితాత్పర్యవిషయసంఖ్యావిరుద్ధసంఖ్యాతా
త్పర్యకతాభావవద్విభక్తిప్రకృతిత్వోభయసంబంధేన యత్పదవిశిష్టపదగతే సాధుత్వం యత్ర తత్రోత్తపదసమానవచనక-త్వమితి నియమ
స్యాకారాన్నానుపపత్తిరిత్యర్థః। అత్ర తత్పదసమానవచనక-త్వం న తత్పదవచనసజాతీయవచనక-త్వం సజాతీయం చ ప్రత్యేకమైక-వచనత్వాది
నా ఏవం చ ప్రథమసంబంధానుపాదానే రాజ్ఞః పురుషావిత్యాదావ్యభిచారః। రాజపదోత్తరవిభక్త్యైకతావివక్షణాద్ద్వితీయసంబంధస
త్త్వాత్ ఏకవచనత్వమాత్రేణాసాజాత్యవివక్షణే తు అభేదసంబంధనివేశో౽వశ్యక ఇతి యోధ్యం। వేదాః ప్రమాణమిత్యాదేస్సాధుత్వాయ
ద్వితీయసంబంధనివేశః తత్రాపి తాద్రూప్యసంఖ్యాతాత్పర్యక-విభక్త్యేవప్రకృతిత్వనివేశే నీలఘటావితి సమానఘటపదనీలపదే వ్యభిచార
[illegible] విశేష్యతానిరూపిత [illegible] ఏకవచనత్వాది [illegible] అభే
[illegible] సంబంధనివేశః।

ఇతి తాదృశసంఖ్యాతాత్వయన్య-తాభావవదవృత్తిత్వ-లత్వనవేశః ప్రథమసంబంధమాత్రేణ విశేష్యవిశేషణపదే సామాన్యతః సంఖ్యాతాత్వర్యక-
తాభావవదవృత్తిత్వప్రకారతాత్వనవేశేన నీలాదిషు ఘటః వేదాః ప్రమాణమిత్యాదౌ అప్రసంగాత్ ప్రసంగయోరభావేపి ప్రకారతార్థకనీలవృత్తిబహుత్వా
౧౦ త్వరూపక-బహువచనాంతనీలపదఘటితస్య నీలాఘట ఇత్యాదేః ప్రయోగస్యాపత్తిరితి స్వోత్తరవిభక్తి-తాత్పర్యవిషయసంఖ్యావిరుద్ధేతి సంఖ్యావిశేషణం।
నచ విశిష్టాపాదానేపి తాదృశాపత్తిర్దుర్వారైవేతి వాచ్యం। విరుద్ధత్వం హి న తత్త్వరాత్రిప్త్వసప్తమ్యదర్శ-రూపావిష్కృన్నపర్యాప్తిక-త్వం యత్ నీలపదోత్తర
బహువచనార్థబహుత్వస్య ఘటపదోత్తరైకవచనార్థైక-త్వవిరుద్ధత్వాసిద్ధ్యాపత్తి-స్తు తదధిక-రణవృత్తిత్వరూపం ముఖ్యవిరుద్ధత్వం వివక్షితం
తథాచ నీలఘటయోరభేదే నీలబహుసమానబహుత్వా ఘటపదోత్తరతాత్పర్యవిషయఘటవృత్త్యేక-త్వసమానాధికరణామేవితలిగమానాధి
కరణమప్యదేవతత్వాత్పర్యక-తాభావవదవృత్తిప్రకారతాశాలినీలపదే సత్వేన ఘటపదసమానవచనక-త్వస్యావశ్యక-త్వాద్బహుత్వే నీలాఘట ఇ ౨౦
త్యస్య సాధుతాపత్తిః। ఇత్థం చ స్వోత్తరవిభక్తివాచ్యసంఖ్యాతాత్పర్యక-తదసమానాధిక-రణసంఖ్యాయాం ఏవాప్రసిద్ధిః ఘటపదోత్తరసుబ్విభక్తేః
ఘుత్వేనైకత్వతాత్పర్యవాచకతయా స్వోత్తరవిభక్తివాచ్యత్వానాగతరూపేణానివిష్టత్వాత్ తాత్పర్యఘటితత్వే ఘటపదోత్తరవిభక్తితా

ష్టేయగవిషయత్వస్య ఘటితత్వేతిక-త్వవవసత్వేనత దహం మాఽకాంక్షాక-రణ్యాఽరూపవిరుద్ధత్వస్య ప్రసక్తత్వాత్ విరుద్ధత్వస్య ప్రయంఽప్యేష్టప్రతిత్వేవవిభక్తివాచ్య
త్వనివేశేపి తదవిరుద్ధత్వస్యప్రవృత్తావాదిసంఖ్యాయాః ప్రసిద్ధిసంభవేనవాచ్యత్వనివేశనమకృతావతాత్పర్యనివేశానుపపత్తిరితి యోఽద్యా ఘటోఽనెలఇతి
త్రైవేషు టివృత్తిసంఖ్యావిరుద్ధసర్వపదోఽయేకత్వసత్త్వపిబలపదోత్తరైక-వచనవాచ్యతాబోధసంగ్రహం ఖియాంవిశేషణాంవిభక్తేరవాచక-త్వమనుశక్తావ
అతాత్పర్యక-త్వముక్త్యా। యత్తుపర్యాప్తిఘటితవిరుద్ధత్వనివేశేపివిభక్తివాచ్యసంఖ్యానివేశగుణారూపమతుప్యస్య ఘటాపత్తిః సాతి
సంఖ్యావిరహేణారూపాదిపదోత్తవిభక్తివాచ్యసంఖ్యాయాః అభావాత్తత్రాపి ఖుద్ధివిశేషవిషయత్వరూపైకతావచ్ఛేద్యత్రత్యాపి విభక్తి
లక్షణతావదతశకలత్వాభయసంగ్రహాయతాత్పర్యనివేశ ఇతి కల్పిష్టభక్తానాంవ్యాఖ్యాసంతత్త్వవిశేష్యవాచక-పదోత్తరవిభక్తివృత్తిమత్త్వం
వాచ్యనివేశేపి శకలత్వాభయసంగ్రహాసంభవాత్ తాత్పర్యానుధావనస్య విఫలత్వాత్ గుణేసంఖ్యావిరహేణాతస్యపూర్వోక్తాంసంభ
వేపి రూపాదిపదోత్తరవిభక్తేరపిష్టత్వేనసంఖ్యావాచక-తయాంతద్వాచ్యసంఖ్యాయాంద్రవ్యగతైకత్వరూపాయాః సంభవేనతద్విరు
ద్ధబహుత్వసంఖ్యాతాత్పర్యక-త్వాభావస్యగుణాపదోత్తరబహువచనేసత్త్వేనతద్వాక్యస్య ఘటాపత్తేరయోగాన్న। యదపి

శీతస్పర్శవత్య ఆప ఇత్యాదౌ లక్షణాం వా స్వీకృత్యైవ తత్ర బహుత్వైకత్వయోరవివక్షా తథైవ విశేష్యవాచకపదోత్తరవిభక్త్యర్థబహుత్వసంఖ్యావి
రుద్ధసంఖ్యాయా ఏకత్వసంఖ్యాయా వివక్షాయాం ఋషభావేన తత్రాపి సమానవచనకత్వనియమః స్యాదితి తాత్పర్యపర్యాలోచనానుభావనం। తథాచో
౧౧ క్తస్థలే విశేష్యవాచకపదోత్తరవిభక్తితాత్పర్యవిషయసంఖ్యైవ ప్రసిద్ధసాధుత్వార్థమేవ తత్ర బహువచనప్రయోగాత్ విశేషణవాచ
క-పదోత్తరం ప్రథమోపస్థితత్వాదేకవచనప్రయోగ ఇతి తథావిధప్రయోగస్య సాధుత్వోపపత్తయే తాత్పర్యనివేశ ఇతి రామరుద్రభ
ట్టైరుక్తం। తదపి న। శీతస్పర్శవత్య ఆప ఇత్యాదిప్రయోగేషు దర్శనేన శీతస్పర్శవతీ జలైకవచనాంతేషు ఇతరప్రయోగసాధుతానాం పదలిఙ్గే
తాత్పర్య విశేష్యవాచకపదోత్తరవిభక్తివాచ్యసంఖ్యావిరుద్ధసంఖ్యావాచక-త్వాభావస్య నివేశేనైవ తాదృశవాక్యస్య సాధుత్వోపపత్తేః। నచ తా
త్పర్యనివేశః। యత్ర విశేష్యవాచకపదోత్తరవిభక్తేరేకత్వం న తాత్పర్యవిషయః కింతు సాధుత్వార్థమేవ తాదృశస్థలేషు బహుప్రయోగ ఇతరస్య రాజ
సాధుత్వాపత్తేః తాదృశవిశేష్యవాచకపదోత్తరవిభక్తితాత్పర్యవిషయసంఖ్యాయా అప్రసిద్ధ్యా తత్ర వ్యాప్యభావేన సమానవచనక-
త్వానాం పదలిఙ్గ-త్వాదితి వాచ్యం। విశేష్యోత్తరవిభక్తితాత్పర్యవిషయసంఖ్యావిరుద్ధసంఖ్యాతాత్పర్యక-విభక్తిప్రకృతిత్వసంబంధేన పదవిశి

ష్టానలితేవసతి సత్ప్రయోజకవిశేష్యతానిరూపితాఖ్యేదసంబంధావచ్ఛిన్నప్రకారతాప్రయోజకత్వసంబంధేనయత్పదవిశిష్టేసుబంతపదగతోపా
ధితత్వం యత్రయత్ర తత్ర తత్పదసమానవచనకత్వమితి నియమాంగీకారేణ యోక్తేన్వైకహేతుత్వాపత్తేరయోగాత్ సమాసఘటకవిశేషణాపదేవ్య
భిచారవారణాయ సుబంతత్వనివేశః। నచైవం చత్వారో వేదాః ప్రమాణమితి వాక్యఘటకప్రమాణపదే తథా చతురో వేదాత్త్వేనప్రయుక్తచతుష్ప
రః పదఘటితే చత్వారః ప్రమాణమితి వాక్యఘటకప్రమాణపదే వ్యభిచారః తత్ర చత్వారః పదేన వేదచతుష్టయస్య బోధతత్వేన వేదపదోత్తరబహువచనస్య
నిరర్థకతాపత్తేః తత్రాంతరంత్రాంతతావద్విశేష్యత్వదర్శనతాపత్తేరితి వాచ్యం। స్వవిశిష్టసంఖ్యావిరుద్ధసంఖ్యాప్రతిపాదకవిభక్తిప్రకృతిత్వసంబంధేన స్వసత్వం తద్ఘ
టకత్వాత్ సంఖ్యాయాం వైశిష్ట్యం చ స్వతాత్పర్యవిషయత్వస్వోత్తరవిభక్తితాత్పర్యవిషయత్వస్వవిశేషణాంసంఖ్యావచ్ఛిన్నవాచకపదతాత్పర్యవిషయ
త్వానలితమసంబంధేన బోధత్వాచ్చత్వారః ప్రమాణమితి స్వసంగ్రహాయ ప్రకృతమసంబంధస్య వేదాః ప్రమాణమితి స్వసంగ్రహాయ తృతీయ
సంబంధస్య [illegible] చత్వారో వేదాః ప్రమాణమితి స్వసంగ్రహాయ తృతీయసంబంధస్యనివేశః। ననూక్తరీత్యా నియమకల్పనే పిప్ర
కల్పిత్తేర్థతావచ్ఛేదక జాతిషు బహుత్వబోధతాత్పర్యేణ జాతిమంతో ఘటా ఇతి ప్రయోగాపత్తిః జాతివృత్తిసంఖ్యాయా ఘటవృత్తిసంఖ్యా

విరుద్ధత్వేనాశ్రిత విభక్తే-స్తత్తాత్పర్యకత్వస్యైవ సత్త్వేన సమాసవచనక-త్వస్యైవ తత్ర తంత్రతావత్। నచ తాదృశ వాక్యేషు ప్రయోగాయ బోధకత్వేనక-త్వస్యైవ సభా

విశే-త్వేన తాదృశ సమభివ్యాహారస్య విశేషణతావచ్ఛేదక-త్వేనైవ తాదృశ ప్రయోగానుపపత్తిరితి వాచ్యం। తథాహి ఘటాం నీలఘటత్వాదిరూపేణ నిరూపితత్వేన వా

౧౨ సంభవాత్తద్వారణార్థం నియమకల్పనమిత్యాశయేన ప్రయోగస్య తత్తాదృశ్యాదుక్తిరసంగత్యాపత్తిరితి వాచ్యం ప్రకృత్యర్థతావచ్ఛేదకభావాత్ బా

హులత్వే వివక్షాయాం తాదృశ ప్రయోగస్య శిష్టత్వాత్ సాత్త్వికాః స్వస్త్రాంతరః పత్త్యాః స్వామినో దేవ్యాదేవరా విత్యాదిరీత్యా ప్రమాణకాలాన్ ప్ర

యోగాత్ దేవ్యా దేవరపదస్య ప్రకృతే వాచ్యతా సంబంధేన తాదృశ పదా ... నిశ్-తయా ద్వివచనాంత పదస్థాపకత్వేన పదేనాన్వయ

తాత్పర్యేణ తాదృశ ప్రయోగాత్ ప్రసిద్ధా జాతిమంతో ఘటాదిప్రయోగా విశేష్యసామ్యాసాధుతాపత్తేః। నహి విశేషాన్వయ

నాదిక-మస్తి రూపేణ తయోః ప్రకృత్యర్థతావచ్ఛేదకత్వం సమః। అత ఏవ ద్రవ్యం గుణాత్మకత్వే-త్యాదిబహువచనాంతపదోపస్థాపితపదార్థతావ

దిపదార్థస్య ఘటతాత్పర్యేణ శ్రీకాపత్త్యా ప్రయోగాపి సంఘటిత ద్రవ్యాదిపదాత్ త్రైక-వచనార్థక-త్వేన సిద్ధ్యత్వాదావేకవచనాయత్త

తాత్పర్యవిషయత్వాత్ పరంతు ప్రకృతి ఘటాంతజాతిమదాదిషు తాదృశ వివక్షాయాం తాదృశ ప్రయోగానేష ఇతి తద్వారణార్థమేవం కల్ప

నన్వేవమపి యత్ర ఘటపటౌ తత్త్రైక-వచన[illegible]స్య సంఖ్యాయాం నితాత్పర్యం తాతి మత్వదా త్త్రైరబహువచనార్థబహుత్వవిశిష్టప్రకారతాశ్రయత్వం షష్ఠ్యర్థ
క-బోధతావన్వయబోధతాత్పర్యం తత్రాపి బోధి మత్తో ఘటః ఇతి ప్రయోగో నిష్పత్తయే తదావశ్యం ఘటక-జాతి మత్వదవచ్ఛిన్నబోధః తత్ర వి
శేషణవాచక-పదోత్తరవిభక్త్యర్థసంఖ్యాతాత్పర్యేణ-తాదృశభావేన సత్వేన తాత్పర్యం తదా విశేష్యద్వయనతావచ్ఛిన్న ఇతి వాచ్యం। యత్ర విశేషణవాచక-ప
దనతదుత్తరవిభక్త్యర్థపదార్థాంతరేణావా విశేష్య సంఖ్యాబోధః తత్రైవ విశేషణా విభక్త్యా ప్రకారతావచ్ఛిన్నతా షష్ఠైదక-గత సంఖ్యాబోధతా
త్పర్యేణ-తద్విశేష్య తత్త్రైక-తాదృశ విశేష్య సంఖ్యాబోధ విరహస్థలే విశేషణాంతా షష్ఠైదక-సంఖ్యాన్వయబోధస్య తాత్పర్యమాణికే-తేవన విశే
షణాంతా షష్ఠైదకే-సంఖ్యాన్వయబోధం ప్రతి విశేష్య సంఖ్యాన్వయబోధప్రయోజక-సామగ్ర్యాః అపి హేతుత్వాదుక్త-ప్రయోగ సిద్ధి
రితి ద్రష్టవ్యం। అత్రైవమపి గగనాభావస్యైక-త్వతాత్పర్యేణ ప్రయుక్తే సర్వాణి గగనాభావవదితి వాక్యేషు ఘటక-గగనాభావవత్త్వదేవ బోధః తత్ర
విశేషణవాచక-పదోత్తరవిభక్త్యర్థస్య సంఖ్యావలీధిక-రణ సంఖ్యాయా అప్రసిద్ధ్యా సంఖ్యాపదేన సర్వపదప్రయోగానాసంభవేన గగనా
భావవత్త్వదస్య సత్వం తదవచ్ఛిన్నతావదవిశేష్యవచ్ఛిన్నతావచ్ఛేదకత్వాదిత్యాశ్రయాత్ తాత్పర్యవిషయీభూత సంఖ్యావిరుద్ధతవర్ణాంతాద్యర్థ సంఖ్యాధిక-